

Zingeving en verbeelding in de 21e eeuw

Interview met Laurens ten Kate

Zondag 4 november, om 13.30 uur, houdt Laurens ten Kate een lezing over het thema Digitale religie in de Domkerk. Reden voor een interview.

Laurens Ten Kate. Foto: Corbino

De eerste associaties bij het thema schrikten mij een beetje af. Wat gaan we beleven? Kan de dominee naar huis omdat de preek wordt gedownload en op de smartphone kan worden gelezen? Kan de cantorij naar huis omdat alle muziek toch van YouTube is te halen? Het gesprek met Laurens ten Kate maakt duidelijk dat dat wel wat ingewikkelder ligt. In een digitale beeldcultuur blijven ruimtes heel belangrijk, ook ruimtes als de Domkerk. Het virtuele en materiële gaan blijkbaar samen.

Laurens ten Kate is bijzonder hoogleraar aan de Universiteit voor Humanistiek. Zijn leerstoel is getiteld Vrijzinnige religiositeit en humanisme, en behelst het zoeken naar nieuwe betekenissen

en praktijken van vrijzinnigheid. Een belangrijke vraag is: hoe werkt zingeving en verbeelding in de 21ste eeuw? En is de manier waarop veel mensen in onze tijd zoeken naar zingeving geworteld in het humanisme, of spelen de religieuze tradities van onze cultuur ook een rol?

Wat hebben digitalisering en religie met elkaar te maken?

De digitale revolutie heeft de wereld veranderd. De digitale media zijn gericht op het visuele en daardoor zijn mensen steeds visueler ingesteld. We luisteren niet meer zo zeer naar muziek, we kijken muziek: de wereld van videoclip en YouTube. Communicatie via beelden is dominant geworden. Maar beelden zijn geen vrijblijvende aangelegenheid, alsof we ze kunnen gebruiken wanneer we willen. Beelden dringen zich aan je op. Beelden vormen een wereld waar je als het ware wordt ingezogen. De digitale techniek faciliteert ook nieuwe vormen van sociale verbanden. Denk maar aan Facebook. Mensen creëren nieuwe plekken van inspiratie en er ontstaan nieuwe vormen van gemeenschap: *community's*.

Parallel hieraan hebben we te maken met een steeds verder gaande individualisering. Dat speelt zich ook af op het terrein van zingeving. Mensen zijn op zoek naar zin, maar de oude beschermende kaders vallen weg. De kerk of de maatschappelijke zuil reiken de mensen niet meer vanzelfsprekend aan wat zij moeten denken, wat hun waarheden en hun normen en waarden zijn, wat met andere woorden de zin van het leven is. Het moderne verlangen is om zelf heer en meester te zijn over onze levens en over de wereld, wat begon bij Descartes. Tegelijkertijd is er een nieuw zoeken naar transcendentie. De digitale beeldcultuur weerspiegelt deze ambiguïteit: we scheppen de beelden zelf en tegelijkertijd transcenderen ze ons en nemen ze ons in zich op. We leven in beelden.

Ik behoef nauwelijks een vraag te stellen, want Laurens te Kate gaat maar door. Hij is duidelijk vervuld van de materie. Hij wijdt met passie uit over de vele beelden die onze manier van leven en denken beïnvloeden. Zoals het beeld van de Verlichting dat het moderne geloof in de rede en de vooruitgang begeleidt. Maar ook beelden die in de geschiedenis van de religies al belangrijk zijn geworden. Het beeld in de christelijke kunst was in de Middeleeuwen en vooral in de Renaissance veel meer dan een illustratie van de kerkelijke leer. Wie naar een Annunciatie keek, of naar een lijdende Christus, was onmiddellijk deelgenoot van de scène, en het kijken veranderde je leven. Het opende een wereld waarin mensen zich veilig konden voelen of zich juist verwonderen konden. De digitale beeldcultuur heeft in dit opzicht zeer oude wortels.

Wat is de essentie van de verandering? Heeft de digitale techniek invloed op de inhoud of faciliteert de digitale techniek nieuwe vormen van communicatie?

Ik zou zeggen: allebei. Het belangrijkste is te beseffen dat de veranderingen ingrijpend zijn, maar tegelijkertijd diep verankerd zijn in de moderne cultuur, en zelfs in de christelijke middeleeuwen. De digitale revolutie werpt een nieuw licht op de geschiedenis van religieuze en seculiere beelden. Het nieuwe laat ons opnieuw kennis maken met het oude. Daarbij werken de digitale media als een katalysator. De digitale techniek faciliteert nieuwe mogelijkheden. Mensen zoeken gelijkgestemden en zoeken elkaar op op internet. Een mooi voorbeeld was het overlijden van mijn broer in 2014. Dat was een voor velen – en zeker ook voor mij – aangrijpende aangelegenheid. Enkele vrienden van Chris bouwden de dag na zijn dood een rouwsite die door honderden mensen is bezocht. Velen uitten hun gevoelens op de site. Voor de dienst van Allerzielen in de Domkerk later dat jaar, hebben we al deze mensen uitgenodigd. Slechts enkelen gaven hieraan gehoor. Rouwen, je een beeld vormen van de dierbare die je verloren hebt, de naam van de dode met je meedragen – het zijn allemaal zeer oude religieuze rituelen en voorstellingen. Maar ze vinden niet meer alleen plaats in de ruimte van het kerkgebouw.

We hebben het over de Domkerk. Wat gaat er voor de Domkerk veranderen?

Zoals eerder gezegd, kerken dienen zich te realiseren dat de context voor kerk-zijn verandert. Mensen willen weg uit gesloten gemeenschappen. Mensen willen onafhankelijk zijn. Wat dit betreft is het klimaat in de Domkerk gunstig, want er is een open, flexibele benadering van denken. Er is geen dominante visie op geloven waarnaar men zich moet voegen. Kunnen kerken de huidige ontwikkeling faciliteren waarin mensen op zoek naar zingeving en spiritualiteit elkaar vinden via digitale kanalen? Kunnen we nieuwe heilige plaatsen aanbieden via de digitale techniek?

Al met al is mijn belangstelling wel gewekt. We zullen zien wat Laurens ten Kate met de bezoekers van de Culturele zondag 4 november in ons Noordertransept wil onderzoeken.

Piet van Helden

